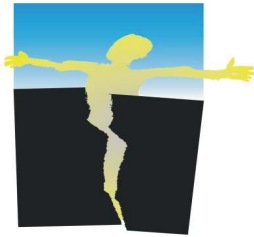

HELSINKI Bulletin

Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji

Rige od Fere 20, 11000 Beograd, Srbija
tel./fax +381 11 30 32 408; e-mailoffice@helsinki.org.rs;
www.helsinki.org.rs

Br. 44 • Oktobar 2009.

Radikalizacija: stalna pretnja demokratskim snagama

U drugoj polovini 2009. godine, nasilje u Srbiji postalo je jedna od ključnih tema u medijima i na političkoj sceni. Iako su neonacističke i patriotske organizacije, navijačke grupe, ali i njima ideološki srodni pokreti nosioci nasilja, neretko se u javnosti skreće pažnja sa glavnih aktera, pa se govori o „ekstremistima”, ili generalno o „nasilju” i „nasilnom karakteru srbijanskog društva”. Kako ne postoje relevantna istraživanja o delovanju navedenih organizacija u Srbiji, kao ni o uticaju njihove ideologije, do objektivnog uvida može se doći poređenjem sadržaja medija i delovanja državnih organa, s jedne, i izveštaja nevladinih i međunarodnih organizacija za ljudska prava, sa druge strane. Kada je reč o delovanju države, dominira relativizacija fašističkih pojava, nepostojanje jasnog kritičkog stava i neometano propagiranje ultradesničarske

ideologije nekih intelektualnih krugova.

Takođe, brojni slučajevi nasilja nikada ne dopru do javnosti zbog odsustva senzibiliteta medija prema takvim pojavama. Na primer, represija nad Romima retko je medijska tema osim u situacijama kao, na primer, u vreme održavanja Univerzijade u Beogradu (juli 2009). To je posledica rasizma, o čemu ne postoji čak ni svest u društvu. To se može reći i za homofobiju. Osim verbalnog nasilja ova populacija je često brutalno prebijana i zlostavljana od strane neonacističkih grupa. Posebno zabrinjava i to da je u Srbiji svaka druga žena izložena nekom obliku psihičkog i/ili fizičkog nasilja a počinioci su u 90 odsto slučajeva su muškarci.¹

¹ Prema podacima Zavoda za statistiku u 2008. godini je zabeležen porast broja slučajeva nasilja u porodici za tri puta u odnosu na 2004. godinu pri čemu nasilje najčešće trpe žene. Ministar rada i socijalne politike, Rasim Ljajić, izneo je zvanične podatke o nasilju u porodici i nasilju nad ženama (konferencija za štampu u Medija centru, 18. septembar 2009).

Javnost je sklona stereotipima, što je u skladu sa dominirajućim konceptom „nacionalnog jedinstva“, koji isključuje različitosti (seksualne, verske, nacionalne, uključujući i političke).

Koreni nasilja

Tokom devedesetih godina prošlog veka stasalo je više generacija mladih, obrazovanih na modelu nasilja koje nije bilo sankcionisano. Kada je reč o sociološkim faktorima nasilja koji su pratili tranziciju i ratove devedesetih, postoji nekoliko osnovnih činilaca koji su relevantni i za koje se može reći da

su u Srbiji imali simultano i kontinuirano dejstvo. To su ekonomska deprivacija velikog dela stanovništva, društvena dezorganizacija, izloženost nasilju, rasprostranjenost vatrenog oružja i pad efikasnosti kontrole kriminala.

Država Srbija snosi ogromnu odgovornost za ratove devedesetih, ali zbog negiranja učešća u njima, došlo je do etabliranja oportunističkog modela društvenog ponašanja u kome se izbegava svaka odgovornost. Kontinuirano nasilje ispoljeno u javnoj sferi, koje je vremenom poslalo „legitiman“ i uobičajen način ponašanja, uz odsustvo svake kritičke reakcije i kazne, dovelo je do trajne desenzitizacije društva na nasilje.

Iza bujanja ekstremno nacionalistički grupa kao što su *Obraz*, *Nacionalni stroj*, *Dveri srpske*, *Krv i čast*, *Narodni pokret 1389*... stoje nacionalne institucije (*Srpska pravoslavna crkva*) i partije koje promovišu ultrakonzervativni koncept vrednosti.

Otačastveni pokret Obraz je ultradeničarska organizacija koja slično kao i *Srpski narodni pokret 1389* organizuje akcije pretnji, poziva na masovni linč i prebijanje osoba koje su drugačije verske, nacionalne ili seksualne orijentacije. Deklarativno se zalaže za vrednosti *srpstva*, homogenost nacije i obnovu svih srpskih teritorija, „srpsku sabornost umesto antisrpske demokratije“, „pravoslavnu pobožnost umesto ateizma i sektaštva“. Organizacije *Obraz* i *Pokret 1389* poskazuju fašistički karakter negujući vezu i saradnju sa ruskim *Obrazom* i *Nacionalnim strojem*². Na sajtu *Pokreta 1389*, u rubrici *Prijatelji Srpskog Narodnog Pokreta 1389*, može se naći link za ruski *Nacionalni stroj* (politička organizacija političko-edukativnog karaktera čiji je statut neskriveno rasističkog sadržaja, posvećen očuvanju bele arijevske rase).³

Delovanje ovih organizacija je došlo u fokus javnosti nakon što su one

² Organizacije koje su 5. oktobra ispred ambasade Srbije u Moskvi, zajedno protestovali tražeći slobodu za Mladena Obradovića i Mišu Vasića. Nosili su transparent na kome je pisalo „Srbija Srbima – Stop represiji“ u akciji koja je, kako navode, podrška svim nacionalno i rasno svesnim aktivistima.

³ <http://www.ns-russia.org/news/7>

³ <http://www.ns-russia.org/statute>

organizovale prebijanja, zajedno sa navijačima i tadašnjim predstanicima SPC, učesnika prve gej parade u Beogradu 2001. Povodom najave organizacije Parade ponosa za septembar 2009. godine (zvanično Povorka ponosa), *Obraz*, 1389 i *Pokret Naši* su se odmah oglasili pretnjama protiv učesnika parade. Lider *Obraza* Mladen Obradović je upozoravao da je sam pokušaj organizovanja parade napad na najveće svetinje srpskog naroda - veru, crkvu i porodicu: "Svima je dobro poznato šta će se dogoditi ukoliko se parada održi. Odgovornost za sve što se bude dogodilo snosiće organizatori, jer ne mogu oni da guraju "prst u oko" srpskom narodu. *Obraz* im poručuje: Čekamo vas!⁴ Miša Vacić lider *Pokreta 1389* je izjavio sledeće: "Ne pozivamo na nasilje, već upozoravamo da će srpski narod izaći i, po ugledu na braću iz Rusije, rasterati taj satanistički skup".⁵

Tekstovi Boška Obradovića (sekretar Upravnog odbora *Srpskog sabora Dveri*, nevadine organizacije koja aktivno promovise homofobiju i samim svojim delovanjem daje podršku neonacističkim grupama) mogu se naći na sajtu *Nove srpske političke misli*, časopisa za političku teoriju i društvena istraživanja, čiji je urednik profesor Filozofskog fakulteta u Beogradu. Promocija srpskog identiteta direktno je povezana sa uskraćivanjem ili eliminisanjem prava onih koji ga navodno ugrožavaju.⁶

⁴ Mladen Obradović, septembar 2009. <http://www.novinar.de/>

⁵ *Kurir* 15 juna 2009

⁶ «Prvi korak u dugoročnoj strategiji dekonstrukcije nacionalnog identiteta srpskog naroda trebalo je da bude tzv. zaštita od

Poslanica Nove Srbije, Aleksandra Janković, poznata po homofobičnoj propagandi i plasiranju stereotipa o gej lobiju izjavila je da "paradu propagira gej establišment, koji agresivno žrtvuje ostalu homoseksualnu populaciju radi sopstvenih potreba i finansijskih ciljeva, za koje postoje investitori iz raznih centara. Mnogi ljudi iz gej populacije se pitaju s kojim pravom njih predstavljaju neke organizacije koje nisu reprezentativne. Mnogi gej aktivisti zapravo nisu gej, već su shvatili da je to moderan, isplativ posao".⁷

Parada ponosa kao izazov državi

U opštoj atmosferi straha pre održavanja parade, republički tužilac Slobodan Radovanović je izjavio da su pretnje fašista "polemički tonovi" i da ne vidi razlog za reakciju Tužilaštva: "Ne možemo mi da reagujemo na napise u medijima, mi možemo da reagujemo ako dođe do nekih posledica iz svega toga".

diskriminacije svakog manjinskog mišljenja i stila života u Srbiji, a drugi i suštinski korak donelo bi tek krivično gonjenje svakog suprotnog javnog načina mišljenja, izražavanja i života od ovog sada zakonski zaštićenog i privilegovanog. To u praksi znači da se promoterima ideologije homoseksualizma ne samo omogućava prodor u srpsko društvo, već im se pruža zakonska zaštita od drugačijeg mišljenja, koje će biti najstrože gonjeno kao govor mržnje i diskriminacijey дугорочној стратегији деконструкције националног идентитета српског народа» Boško Obradović, www.nspom.org.rs

⁷ *Kurir*, 15. jun 2009.

Osim neodgovorne reakcije vrha vlasti, mnogi mediji, naročito tabloidni, su izveštavali o porukama koje su gej i lezbejskoj zajednici upućivale ove organizacije. To je bio deo kampanje onih koji su "radili" na otkazivanju skupa. U tome su udeo imali i delovi srpske bezbednosne službe. Naime, nedelju dana pre zakazane Povorke ponosa, najcititaniji dnevni listovi kao što su *Politika* i *Večernje novosti*, objavljivali su tekstove koji su bez ikakve ograde pozivali na linč gej populacije tog dana. Pisalo se o strategiji napada, porukama *Obrazova* i *1389*, kao i preporukama iz neimenovanih izvora bezbednosnih službi.⁸ Tako pripremljena atmosfera imala je za cilj mobilizaciju tih grupa za brutalno prekidanje najavljenog protesta. To je takođe, bio deo smišljene taktike sa ciljem da se država natera da Paradu i formalno zabrani. Sve zajedno je bilo u funkciji nastojanja da se aktuelna vlast pokaže slobom do te mere da ne kontroliše situaciju.

Nakon i uoči zabrane Povorke ponosa u Beogradu se dogodio se niz napada na strane državljane, inspirisanih ideologijom ultradesnice. U najtragičnijem od napada, grupa mladića (njih dvadesetak) su 17. septembra u samom centru grada teško pretukli trojicu Francuza, a jedan od njih, Bris Taton (28), mučki prebijen metalnim šipkama, preminuo je usled povreda.

Nakon nasilja na ulicama Beograda, usledile su reakcije: "Nasilje navijača koristi se kao izgovor za

⁸ «Procena je srpskih bezbednosnih službi da će 20. septembra ove godine desničarske organizacije, udruženja roditelja i navijača zajednički pokušati da nasilnim putem spreče održavanje „Parade ponosa“, ako u međuvremenu njeni organizatori sami ne odustanu od okupljanja“. (*Politika*, 15.septembar 2009).

nasilje nad patriotskim grupama, organizacijama, partijama i intelektualcima. Strance i evroatlantske političare u Srbiji zabrinjava potencijal saradnje navijača, nacionalističkih organizacija i patriotskih snaga sa naraslim protestom ogorčenih žrtava propale tranzicije i svetske ekonomske krize”.⁹ Instrumentalizuje se socijalna beda i radništvo - propaganda koja tom delu srbijanskog društva kao saveznike predstavlja navijačke rulje i njihov savez sa agresivno šovinističkim partijama opozicije.

Reakcija države

Ministarstvo pravde pokrenulo je postupak pred Ustavnim sudom za zabranu *Obraza*, *1389*, a neće biti zaobidene ni pojedine navijačke grupe.¹⁰ Deklarativno nacistička organizacija *Nacionalni stoj* još uvek nije zabranjen – postupak je toku. Ustavni sud na osnovu podataka koje dostavlja Državno tužilaštvo odlučuje o zabrani ovih organizacija. Profesor Pravnog fakulteta Oliver Antić smatra da u slučaju zabrane *Obraza* i *1389*, postoji opasnost zloupotrebe prava od strane vlasti, a kada je reč o navijačkim grupama (pri čemu navodi primer ubistva francuskog državljanina Bris Tatona) kaže da je to "besmislica" - "jer druga je stvar ako

⁹ *Pečat*, Branko Radun, 9. oktobar 2009.

¹⁰ Treba podsetiti da se MUP Srbije kao i Državno tužilaštvo nisu dovoljno angažovali na suzbijanju nasilja i pretnji. Vođa *Obraza* Mladen Obradović nije uhapšen, iako je uz sve pozive na linč LGBT populacije morao - po službenoj dužnosti - biti gonjen po članu 10. Zakona o zabrani diskriminacije (odredba je vezana za udruživanje radi vršenja diskriminacije) i članu 387. Krivičnog zakona (prekršaj rasne i druge diskriminacije). A, kada je došlo do hapšenja lidera ovih organizacija, jedan od njih (Miša Vacić) je zajedno sa još 34 osobe priveden u nedelju, posle otkazivanja "Povorke ponosa", zbog narušavanja javnog reda i mira i okupljanja uprkos zabrani policije.

neka organizacija ima osnivački akt ili statut u kome se jasno kaže da su meta napada Cigani ili Jevreji". O *Pokretu 1389* navodi: "To su deca koja vole da imaju neku svoju političku ideju i svoj politički put ... oni su vidite išli peške do Gazimestana, oni su činili ono što kaže Ustav Srbije. Imate primer gej aktiviste koji je izjavio kako treba priznati nezavisno Kosovo ... to je izjava uperena protiv teritorijalnog integriteta, protiv Ustava, i tako dalje ... Ovi iz 1389 su se obrušili na njega, jer je to potpuno suprotno njihovoj političkoj logici i ustavnim propisima Srbije".¹¹

Kada je reč o pravosuđu u Srbiji, Venecijanska komisija je u svom izveštaju iz 2006. godine ukazala na činjenice kojima se mogu objasniti pojedine sudske odluke. Naime, u Srbiji ne postoji ustavna garancija za nezavisnost sudstva, jer sudije bira Visoki savet sudstva čije članove imenuju poslanici u skupštini.

Osim, ultradesničarskih organizacija, indikativan je i slučaj presude nevladinoj organizaciji *YUCOM*, po tužbi direktora RTS, Aleksandra Tijanića zbog povrede autorskih prava. Naime, izjave direktora RTS su se našle u publikaciji ove nevladine organizacije „Slučaj službenika Aleksandra Tijanića”, sa stavovima koje je on aktivno propagirao tokom svoje političke i novinarske karijere, “s posebnim naglaskom na neprikrivenoj mizoginiji, brutalnim diskvalifikacijama političkih neistomišljenika, predstavnika nevladinih organizacija i pojedinih liberalnih intelektualaca, što ga objektivno čini nepodobnim da bude

¹¹ *Stanje nacije*, B92, 23. septembar 2009.

direktor RTS, pozicije na koju je postavljen u vreme vlade Vojislava Koštunice i na kojoj je i danas”.¹² Iako su citati nevedeni u skladu sa zakonom, iako je u prvostepenom postupku Okružni sud u Beogradu odbio tužbu Aleksandra Tijanića, u ponovnom postupku Vrhovni sud Srbije je presudio protiv *YUCOM*. Opravdano se da je reč o političkoj odluci, s obzirom se u obrazloženju Vrhovnog suda navodi: “Time što su navedeni citati autora (tužioca) izvučeni iz konteksta, smisao koji je autor želeo da izrazi u svojim autorskim delima izgubio je svoju osnovnu poruku i dobio drugu, sa drugačijim značajem, poentom, vrednošću.”

Organizacija za zaštitu ljudskih prava *Amnesty International* izveštaju o ljudskim pravima u svetu tokom 2008, u delu o Srbiji, koji je obuhvatio i Kosovo, navodi da je nastavljena diskriminacija manjinskih zajednica, kao i nekažnjavanje za etnički motivisano nasilje. U izveštaju se naglašava i da postoje podaci o zlostavljanju albanskih zatvorenika, kao i neprihvatljivom ponašanju policije prema novinarima i Romima.

Nasilje prema verskim zajednicama

Državne vlasti takođe pokazuju neodgovoran odnos kada je reč o onim verskim zajednicama koje su često na udaru ultradesničarskih grupa. To su najčešće sekte i netradicionalne verske zajednice na području Vojvodine, ali i u drugim delovima Srbije (Jehovini svedoci, protestanti, adventisti i dr.). *Centar za razvoj civilnog društva* navodi podatak da je oko 90 odsto verskih zajednica neregistrovano. Ova nevladina organizacija je objavila da je savetnik ministra vera mr Aleksandar Raković izneo neistine na skupu OEBS o ljudskim pravima u Varšavi, od 28. septembra do 9. oktobra 2009. Naime, Ranković je ponovio stav Ministarstva vera da gotovo svi vernici u Srbiji pripadaju tradicionalnim crkvama i verskim zajednicama: „Predstavnik Ministarstva vera tvrdi da vernici netradicionalnih protestantskih crkava čine samo pola procenta stanovništva

¹² www.yucom.org.rs

Srbije. Ovo je netačno, s obzirom na neobavezni karakter postavljanja pitanja na popisu stanovništva, na to da respondenti nisu ispitivani da li su vernici, i pogotovo na to da se brojni protestanti zbog opravdane bojazni da će trpeti loše posledice ustežu da iskažu svoju konfesionalnu vezanost". Predstavnik ministarstva je i lažno predstavio status Rumunske pravoslavne crkve.¹³

Doprinos elite u rehabilitaciji fašističke ideologije

Intelektualci desničarske orijentacije relativizuju pojam fašizma i doprinose rehabilitaciji fašističke ideologije. Zabrinjavajuća društvena verifikacija usledila je i zvaničnom odlukom da se rehabilituje Dragiša Cvetkovića, premijer jugoslovenske vlade uoči Drugog svetskog rata. Princ Aleksandar Karađorđević ocenio je rehabilitaciju Cvetkovića kao korak „ka nacionalnom pomirenju za kojim srpski narod vapi čitav vek" i izrazio nadu da će srpska javnost u tom činu pravosuđa prepoznati pravdu.¹⁴ Ovo se nadovezuje na izjave istoričara koji ocenjuju odluku suda kao patriotski čin. Potencira se da Cvetković nije potpisao Trojni pakt, već samo Protokol o pristupanju Jugoslavije silama Osovine. Oni tvrde da postoje i dokumenti koji potvrđuju da je Cvetković delovao u ime interesa Jugoslavije jer se potpisivanjem pakta „poštovao suverenitet i teritorijalni integritet Jugoslavije", te da se Jugoslavija nije obavezala na vojnu pomoć silama osovine, kao ni na prolaz trupa i transport kroz njenu teritoriju.¹⁵ Tako u Institutu za savremenu istoriju tvrde da je Trojni pakt sa vladama sila Osovine sklopila vlada Cvetković-Maček, odnosno koaliciona hrvatsko-srpska vlada.

Niko od zvaničnika osim ministra unutrašnjih poslova Ivice

¹³

http://cdcs.org.rs/index.php?option=com_frontpage&Itemid=1

¹⁴ *Tanjug*, 30.septembar 2009.

¹⁵ Momčilo Pavlović, direktor Instituta za savremenu istoriju, *Večernje Novosti*, 29. septembar 2009. Iste stavove zastupa i časposi NSPM.

Dačića nije osudio ovaj čin. U javnosti se nije raspravljalo ni o antisemitskom karakteru i odlukama koje je Cvetkovićeve vlada donela još mnogo pre potpisivanja Pakta sa fašističkim silama.

Antikomunizam je smišljeno marginalizovao antifašizam i promovisao četnički pokret kao antifašistički sa desnim predznakom. Time je partizanski pokret i njegova uloga u otporu nacističkoj okupaciji gotovo sasvim potisnut u stranu. Istorijska revizija dovela je do izjednačavanja dželata i žrtava. Ista strategija relativizovanja odgovornosti i izjednačavanja žrtava i dželata primenjuje se i u interpretaciji ratova iz devedesetih godina prošlog veka.

Na pojave neonacizma i neofaizma u Srbiji još nije artikulisan odgovor. Zbog toga postoji opravdana bojazan da će napadi na rasnoj, verskoj, nacionalnoj i rodnoj osnovi biti intenzivni sve dok državni organi, kao i društvo u celini, ne pokažu spremnost za otklon prema tom fenomenu.

U takvoj atmosferi, šikaniranju i napadima posebno su izloženi pojedinci i organizacije koje se bore za zaštitu ranjivih i diskriminiranih grupacija. Branitelji ljudskih prava su najveći politički protivnici kada zastupaju interese najugroženijih – Roma, LGBT populacije, žena itd.

Proevropski orijentisani delovi vlasti ulažu napore da se nasilje suzbije, ali pitanje je da li će uspeti da se izbore sa preživelim strukturama iz Koštuničinog i Miloševićevog perioda.